До спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.053
у Хмельницькому університеті
управління та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Данькової Світлани Олександрівни «Кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», галузі знань 08 «Право»

Оцінка актуальності теми дослідження. Невід'ємну умову виконання як завдань кримінального провадження, так і завдань стадій, що регламентують провадження в суді першої інстанції, становить здійснення доказування. У центрі цієї кримінальної процесуальної діяльності знаходиться суд, який, з урахуванням засад кримінального провадження та загальних положень судового розгляду, здійснює не лише організаційне керівництво цим процесом, але й бере у ньому участь.

Зазначене актуалізує потребу дослідження процесу доказування у перших двох судових стадіях кримінального провадження. Проблематика доказування у судовому провадженні в першій інстанції була актуальною завжди, а особливо в сучасний період нескінченних судово-правових реформ, в умовах украй низького рівня юридичної техніки, різного бачення кримінального провадження практиками, тривалих дискусій у науковому середовищі.

Здобувачка справедливо стверджує, що процес доказування під час досудового розслідування і в судовому провадженні істотно різниться, що підштовхує до необхідності розгляду доказування в судовому провадженні у першій інстанції дещо під іншим кутом зору. Актуальність обраної теми визначається, як слушно стверджує авторка, також тим, що судове провадження у першій інстанції органічно складається з двох складників: підготовчого

провадження і судового розгляду. При цьому, проблеми здійснення доказування на стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції не були предметом окремого наукового дослідження. Опонована робота є науковою розвідкою, що покликана хоча б частково заповнити цю прогалину.

Аналіз доктринальних підходів засвідчує, що питання вказаної спрямованості одержують неоднозначне вирішення. Зокрема має місце розходження у думках процесуалістів щодо можливості встановлення істини в умовах дії засади змагальності та реалізації спрощених проваджень в суді першої інстанції, меж ініціативи суду у збиранні та дослідження доказів з власної ініціативи, його ролі як суб'єкта кримінального процесуального доказування.

Та й у процесі правозастосовної діяльності виявилося, що приписи КПК України, пов'язані з регламентацією процесу доказування в суді першої інстанції, не завжди відповідають потребам практики. І, навпаки, судова практика іноді йде всупереч положень кримінального процесуального закону.

Робота виконана у межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106), а також відповідає Пріоритетним напрямам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023–2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України.

Тож актуальність теми дисертаційного дослідження С.О. Данькової зумовлена вищеназваними чинниками нормативного, прикладного та доктринального характеру.

Оцінка методології дослідження. З позиції офіційного опонента, дисертантка вдало сформулювала ***мету дослідження*** – отримання науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків та положень щодо сутності та реалізації кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, а також напрацювання пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства,

та рекомендацій щодо покращення практики його застосування. Для досягнення цієї мети чітко виокремлені ***завдання,*** що відповідають елементам структури роботи: 1) визначити суть та структуру кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції; 2) з'ясувати ґенезу розвитку інституту кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції; 3) визначити поняття та коло суб'єктів доказування в судовому провадженні у першій інстанції, здійснити їх класифікацію; 4) з'ясувати роль суду у процесі доказування в судовому провадженні у першій інстанції; 5) визначити особливості участі сторін та інших учасників кримінального провадження у доказуванні в судовому провадженні у першій інстанції; 6) виявити проблеми здійснення доказування на стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції; 7) з'ясувати порядок кримінального процесуального доказування у стадії судового розгляду, зокрема на етапі дослідження доказів, судових дебатів та ухвалення судового рішення; 8) узагальнити результати дослідження та запропонувати зміни і доповнення до КПК України з метою удосконалення його положень.

Не викликає зауваження й окреслений ***предмет дослідження*** (кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції). Водночас ***об'єкт дослідження***, з позиції офіційного опонента, становить процес доказування у кримінальному провадженні.

Як вбачається з відповідних положень дисертаційного дослідження, здобувачка володіє методологією наукового пізнання складних проблем теорії та практики юридичної науки.

Так, при написанні роботи використані: *діалектичний метод* (дав можливість розглянути інститут доказування в судовому провадженні у першій інстанції у його розвитку, соціально-правовій зумовленості, взаємозв'язку і взаємозалежності з іншими правовими явищами та інститутами), *аналіз* (застосовувався з метою виокремлення елементів кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, а також його окремих суб'єктів для детального дослідження особливостей їх участі в процесі

доказування), *синтез* (для визначення ознак кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, що були покладені у його дефініцію), *узагальнення* (використовувався під час вивчення наукових підходів до суті кримінального процесуального доказування та його структури з метою їх систематизації), *догматичний метод* (застосовувався під час тлумачення норм кримінального процесуального закону, встановлення змісту їх приписів, з'ясування закономірностей їх застосування на практиці), *системно-структурний метод* (дав можливість розглянути особливості здійснення кримінального процесуального доказування в окремих стадіях судового провадження та етапах судового розгляду у першій інстанції), *функціональний метод* (забезпечив розкриття особливостей взаємодії суду та інших учасників судового провадження під час їх участі у доказуванні в суді першої інстанції, враховуючи виконувані ними кримінальні процесуальні функції), *порівняльно-правовий метод* (застосовувався у процесі порівняння норм чинного КПК України з кримінальним процесуальним законодавством окремих зарубіжних держав, міжнародними стандартами, практикою ЄСПЛ), *історико-правовий метод* (дав можливість дослідити генезу розвитку інституту кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції на українських землях в різні історичні періоди), *статистичний метод* (використовувався для вивчення емпіричного матеріалу і дав змогу продемонструвати окремі кількісні показники здійснення кримінального провадження, зокрема, зміни обсягу обвинувачення в суді, подання цивільних позовів у кримінальному провадженні тощо), *метод моделювання* (застосовувався для конструювання проєктів кримінальних процесуальних норм з метою висловлення пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Більшість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених і сформульованих у дисертації, є переконливими. Це зумовлено вдалим і чітким визначенням авторкою мети і завдань, окресленням

об’єкта і предмета дослідження, а також використанням апробованих часом як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методів пізнання державно-правових явищ. Положення, висновки і рекомендації, викладені та сформульовані у дисертації, ґрунтуються на широкому використанні як українських, так і зарубіжних наукових джерел, чималому емпіричному матеріалі, зібраному здобувачкою.

Достовірність наукових положень дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є достовірними, оскільки вони є результатом осмислення авторкою науково-теоретичного надбання вчених у галузі історії права, кримінального та кримінального процесуального права, їх апробації на 7 міжнародних науково-практичних конференціях, а також відображення у 4 статтях, опублікованих у фахових виданнях, ґрунтовного аналізу положень нормативно-правових актів та судової практики як України, так і зарубіжних держав.

Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що вона справді, як це зазначено у вступі до роботи, є одним із перших в українській науці кримінального процесу спеціальних досліджень, в якому з урахуванням практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного Суду розглянуто доктринальні і прикладні проблеми кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції.

Вимогам наукової новизни відповідають переважна більшість із задекларованих положень, що містяться у рубриках «вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку».

Звичайно, не з усіма науковими положеннями, їх обґрунтуванням, висновками та пропозиціями дисертантки можна беззастережно погодитися. На дискусійності деяких з них буде акцентовано під час аналізу змісту дисертації. Водночас необхідно відзначити глибоке розуміння здобувачкою піднятої нею проблематики, яка є важливою для української кримінальної процесуальної доктрини. Необхідно віддати їй належне у поданні власного бачення вирішення широкого спектру питань, підкріплюючи його ґрунтовною аргументацією, у

виявленні недостатньої неефективності чинного правового регулювання кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції, у рекомендаціях щодо його удосконалення.

Варто зазначити й те, що у тексті дисертації обґрунтована необхідність внесення змін і доповнень до більше десятка статей КПК України, що у той чи інший спосіб регламентують кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні в суді першої інстанції (Додаток Б).

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в тому, що сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані:

– *у сфері науково-дослідної діяльності* – як фундамент для наступних наукових досліджень проблем кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції;

– *у сфері законотворчої діяльності* – для удосконалення чинних кримінальних процесуальних норм, що регулюють порядок здійснення кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції;

– *у сфері правозастосовної діяльності* – для удосконалення практики діяльності судів, прокурорів, адвокатів під час їх участі в процесі доказування в суді першої інстанції;

– *у сфері освітнього процесу* – під час викладання навчальних дисциплін «Теорія і практика кримінально-процесуального доказування», «Кримінальне процесуальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Процесуальні рішення у кримінальному провадженні», «Основи кримінального процесу», напрацюванні робочих програм та методичних рекомендацій із вказаних дисциплін.

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи, на погляд офіційного опонента, побудована логічно правильно. Авторський підхід виправдано використав дедуктивний метод розгляду питань – від поняття, структури кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції до його

суб'єктів та проявів у стадіях підготовчого провадження та судового розгляду кримінального провадження.

Розділ 1 «Теоретичні основи та ґенеза розвитку доказування в судовому провадженні у першій інстанції» присвячений з'ясуванню стану доктринального дослідження проблематики доказування у кримінальному провадженні, особливостей цього процесу у стадіях підготовчого провадження і судового розгляду, а також становленню і розвитку цієї пізнавальної діяльності в українському кримінальному процесуальному праві.

Розпочавши розгляд означеної проблематики у ***підрозділі 1.1. «Сутність та структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції»*** з розуміння однієї з фундаментальних категорій доказового права і теорії доказів – «кримінального процесуального доказування», авторка висвітлює доктринальні підходи щодо цього поняття, полемізує з дослідниками та резюмує, що кримінальне процесуальне доказування, на її переконання, становить поєднання доказування-пізнання і доказування-обґрунтування (с. 33).

Водночас, дисертантка поділяє підходи українських процесуалістів – В.П. Гмирка про те, що доказова діяльність у кримінальному процесі здійснюється у рамках двох основних «технологічних» процедур – підготовчого та головного доказових проваджень, сконструйованих і реалізованих на власних засадах, а також М.Є. Шумила про двоступеневу процедуру формування доказів – досудову і судову.

Висловлення своєї позиції стосовно суті процесу доказування у науці кримінального процесу дало можливість здобувачці аргументувати свою позицію щодо структури кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції.

Так, першим елементом процесу доказування в судовому провадженні у першій інстанції дисертантка вважає *формування доказів* (с. 35), зазначаючи, що воно відбувається у специфічних процесуальних умовах, спричинених дією засад змагальності, диспозитивності, безпосередності дослідження доказів, а

тому судовими доказами можуть визнаватись лише ті фактичні дані, які були подані та інтерпретовані сторонами та іншими учасниками провадження в судовому засіданні і пройшли горнило судового розгляду. При цьому, організуючу роль у формуванні доказової бази відіграє суд (с. 36).

Погоджуючись з позицією дисертантки щодо формування доказів у суді, офіційний опонент вважає необхідним зазначити, що докази можуть вважатися сформованими після їх дослідження, перевірки та оцінки судом в умовах дії засад змагальності, гласності, усності та безпосереднього дослідження доказів, прояву загальних положень судового розгляду, зокрема незмінності складу суду та безперервності судового розгляду. Формування доказів характеризується багатокомпонентністю процесу їх «створення». Категорія «формування доказів» є родовою і охоплює вищевказані елементи процесу доказування.

Другим елементом процесу доказування в судовому провадженні у першій інстанції, на думку здобувачки, є *дослідження доказів* (с. 36). На її переконання, дослідження доказів передбачає публічне ознайомлення з ними в судовому засіданні шляхом заслуховування показань, оголошення документів, огляду речових доказів, відтворення аудіо- та відеозаписів тощо, а також перевірку їх за допомогою різних засобів (співставлення доказів між собою, постановки додаткових, уточнюючих, інколи – навідних питань, призначення повторної експертизи тощо). При цьому, дисертантка вважає, що навряд чи правильно стверджувати, що дослідження доказів охоплює їх оцінку, швидше воно створює передумови для їх оцінки судом та учасниками судового провадження. Понад те, дослідження доказів здійснюється не у кожному кримінальному провадженні (с. 37-38).

Справді, пізнання у судовому провадженні відбувається у режимі дослідження доказів. Водночас, офіційний опонент вважає потрібним висловити кілька зауваг.

Перше. Кримінальний процесуальний закон розмежовує дослідження доказів та процесуальні дії, що забезпечують таку діяльність. Для порівняння, якщо у досудовому розслідуванні законодавець веде мову про пред’явлення

речей для впізнання (ст. 229 КПК України), огляд речей, документів, комп'ютерних даних (ч. 1 ст. 237 КПК України), то під час судового розгляду – оперує термінами дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України), дослідження документів (ст. 358 КПК України), дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України). Зазначена позиція законодавця відображена й у ч. 2 ст. 531 КПК України, згідно з якою у рішенні суду про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися. Суть дослідження доказів не зводиться до визначених кримінальним процесуальним законом процесуальних дій пізнавальної спрямованості.

Друге. Пізнавальна діяльність під час судового розгляду має бути автономною від результатів встановлення кримінально релевантних фактів та обставин за результатами досудового розслідування. Звідси дослідження доказів не доречно ототожнювати з публічним ознайомленням з ними в судовому засіданні.

Третє. Аналіз положень кримінального процесуального закону дає підстави дійти висновку, що дослідження доказів полягає у діяльності суду та учасників судового провадження, спрямованої на сприйняття і з'ясування змісту доказів, якими ці учасники обґрунтовують наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Таке сприйняття повинно відповідати вимогам щодо форми (усність) та способу (безпосередність). Перша вимога полягає у запровадженні такої форми комунікації між судом та учасниками судового провадження, яка полегшує та пришвидшує ведення судового процесу, проведення процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, виклад учасниками судового провадження власних правових позицій, звернення до суду, інші види процесуального спілкування. Друга вимога приписує, аби, насамперед, між судом та подією, яка є предметом судового розгляду, було якнайменше проміжних ланок у доказовій інформації, оскільки чим більше таких ланок, то більшою є небезпека спотворення знань про цю подію.

Наступним елементом процесу доказування в судовому провадженні у першій інстанції, здобувачка виокремлює *оцінку доказів*, яка становить логічно-розумову діяльність, спрямовану на з'ясування відповідності фактичних даних системі властивостей – належності, допустимості, достовірності кожного окремого доказу, а також достатності доказів у їх сукупності для прийняття відповідного судового рішення.

Завершальним елементом доказування в судовому провадженні у першій інстанції, з позиції дисертантки, є *використання доказів*. Призначення доказів полягає у тому, щоб використати їх для встановлення певних фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження (с. 39). Наприклад, під час судових дебатів учасники процесу з посиланням на докази тлумачать обставини кримінального провадження, обґрунтовують свої висновки, наводять аргументи, намагаються переконати суд, який, своєю чергою, у мотивувальній частині судового рішення обґрунтовує власні висновки (с. 40).

Надалі авторка виокремила ознаки кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, до яких віднесла: 1) це діяльність, що складається з широкої системи дій і рішень, що здійснюються у чітко визначеному процесуальному порядку; 2) є органічним поєднанням практичної діяльності, спрямованої на пізнання обставин кримінального провадження, і логічно-розумової діяльності, що проявляється в аналізі та оцінці доказів, їх інтерпретації судом і учасниками судового провадження, обґрунтуванні за їх допомогою власних правових позиції та процесуальних рішень; 3) може здійснюватися визначеним колом суб'єктів, які однак виконують в судовому процесі різні процесуальні функції, мають різні процесуальні інтереси і різні обов'язки; 4) структура і зміст кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції відображається у взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементах – формуванні, дослідженні, оцінці і використанні доказів; 5) метою доказування кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції є встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, а

також відстоювання сторонами своїх правових позицій і процесуальних інтересів, прийняття судом законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень (с. 40-43).

Деякі з наведених положень характерні для кримінального процесуального доказування загалом. Водночас, мотивація виокремлення п'ятої ознаки кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції, зумовлює викладення офіційним опонентом міркувань з цього приводу.

Істина як ідеал знання є важливою для кожної моделі кримінального процесу. Водночас у конкретній моделі пошук цієї цінності відбувається в межах встановленого нормативного порядку. Такий порядок породжує властивий відповідній моделі кримінального процесу спосіб доведення кримінально-релевантних фактів і обставин, а також формулювання мети кримінального процесуального доказування.

У кримінальному процесі держав континентальної системи права спрямування кримінальної процесуальної діяльності на пошук істини безпосередньо або опосередковано одержало нормативне закріплення. Так, у ч. 1 ст. 5 КПК Румунії зазначено, що судові органи зобов'язані забезпечити на підставі доказів встановлення істини щодо фактів і обставин справи, а також щодо особи підозрюваного чи підсудного. § 2 ст. 2 КПК Республіки Польща містить положення, що підставою для будь-яких рішень повинні бути правдиво встановлені фактичні обставини. У ч. 2 § 244 КПК ФРН визначено, що з метою встановлення істини суд повинен *ex officio* зібрати всі докази, які мають значення для прийняття рішення. Згідно з ч. 1 ст. 81 КПК Республіки Франція слідчий суддя здійснює відповідно до закону всі дії з отримання інформації, які вважає корисними для встановлення істини.

У державах англо-американської системи права подібне правове регулювання зазвичай відсутнє, проте сама ідея досягнення істини не заперечується. Зокрема стверджується, що жодне із завдань кримінального процесу не може бути досягнуте, якщо судове рішення не ґрунтується на пошуку

істини. Водночас, у нормативних актах, що регламентують доказування, цих держав почали з'являтися положення, що метою правил доказування є встановлення істини та забезпечення справедливого рішення *(Rule 102 Federal Rules of Evidence 2024)*, сприяння забезпеченню справедливого вирішення провадження *(art. 6 Evidence Act 2006)* з наданням судам небаченої раніше ініціативи в доказуванні.

Тож кримінальне процесуальне право держав як континентальної, так і англо-американської системи права, їхня доктрина намагаються віднайти оптимальний баланс у питанні пошуку істини у кримінальному провадженні, що спричиняє запозичення низки процесуальних інститутів, уподібнення підходів до регламентації порядків здійснення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

У підсумку дисертантка запропонувала таку дефініцію кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції як регламентовану кримінальним процесуальним законом пізнавально-практичну та логічно-розумову діяльність учасників судового провадження і суду, що полягає у формуванні, дослідженні та оцінці доказів, а також їх подальшому використанні з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, відстоювання правових позицій учасників судового провадження та прийняття законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень (с. 44).

У ***підрозділі 1.2. «Ґенеза розвитку доказування в судовому провадженні у першій інстанції»*** здобувачка проаналізувала положення таких пам'яток права як Руська правда, Литовські статути, Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р., Статут кримінального судочинства 1864 р., австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р., правові акти Центральної Ради, Директорії, КПК УСРР 1922 р., КПК УРСР 1960 р. щодо доказування в судовому процесі та інтерпретацію їх положень істориками права.

На підставі цього дійшла таких висновків. У судовому процесі Київської Русі та Галицько-Волинської держави обов'язок доказування відповідних

обставин справи покладався на сторони – потерпілого та обвинуваченого. Саме вони повинні були зібрати і подати до суду докази, а суд лише їх оцінював і ухвалював рішення. Литовські статути покладали збирання доказів для підтримання обвинувачення та подання їх суду на ініціатора судового процесу (позивача), який також мав право припинити провадження шляхом відмови від позову (обвинувачення) або укладання мирової угоди з правопорушником. У Статуті кримінального судочинства 1864 р. допускалось проведення оглядів, освідувань та обшуків, які здійснювались або самим мировим суддею, або за його дорученням місцевою поліцією. КПК УРСР 1960 р. серед процесуальних дій, які могли проводитись під час судового слідства, встановлював: допит і оголошення показань підсудного, свідка, потерпілого, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи в суді, допит експерта, огляд речових доказів, огляд і оголошення документів, огляд місця події, судові доручення.

У **розділі 2 «Суб'єкти доказування в судовому провадженні у першій інстанції»** авторка досліджує проблематику процесуальної діяльності під час провадження в суді першої інстанції органів і осіб, нормативним обов'язком або правом яких, є встановлення дійсної картини того, що трапилося і документальне закріплення отриманої в зв'язку з цим інформації.

На основі критичної оцінки доктринальних підходів до розуміння поняття «суб'єкти доказування у кримінальному провадженні» С.О. Данькова у ***підрозділі 2.1. «Поняття та класифікація суб'єктів доказування в судовому провадженні у першій інстанції»*** робить висновок, що не можна вважати суб'єктами доказування тих осіб, які епізодично залучаються до участі у доказуванні (свідок, експерт, понятий, спеціаліст, перекладач тощо) (с. 66).

На її думку, суб'єктами доказування є державні органи і особи, які мають в судовому провадженні певний матеріальний або процесуальний інтерес та здійснюють пізнавально-практичні і логічно-розумові дії щодо формування, дослідження та оцінки доказів, а також їх подальшого використання з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження,

відстоювання правових позицій учасників судового провадження та прийняття законних, обґрунтованих та вмотивованих судових рішень (с. 74).

У логічній закономірності здобувачка зупиняється на проблематиці класифікації суб'єктів кримінального процесуального доказування, яку здійснює за такими критеріями як виконувані ними процесуальні функції, характер наявного правового інтересу, а також їхня роль і відношення до обов'язку доказування у кримінальному провадженні (с. 74-75).

У ***підрозділі 2.2. «Роль суду у процесі доказування в судовому провадженні у першій інстанції»*** дисертантка справедливо стверджує, що особливістю кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції є те, що суд здійснює цю діяльність не окремо від сторін та інших учасників кримінального провадження, а за їх безпосередньої та активної участі (с. 78). З цього приводу доречно зазначити, що виняток становить спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків.

Авторка має рацію, що позиція законодавця щодо визначення суду як суб'єкта доказування та меж його активності у процесі доказування доволі неоднозначна.

Офіційний опонент підтримує позицію здобувачки, що суд у процесі доказування не є пасивним спостерігачем-арбітром. Водночас і активність суду не має бути безмежною (с. 92-93).

У ***підрозділі 2.3. Сторони кримінального провадження як суб'єкти доказування в судовому провадженні у першій інстанції*** звертається увага на проблемності визначення статусу особи, щодо якої прокурор звернувся до суду з клопотанням про звільнення її від кримінальної відповідальності, в судовому провадженні у першій інстанції. Така особа не набуває статусу обвинуваченого, адже останнім є особа, щодо якої до суду переданий обвинувальний акт (ч. 2 ст. 42 КПК України). На думку офіційного опонента, особа, щодо якої прокурор скерував до суду клопотання про її звільнення від кримінальної відповідальності, в суді першої інстанції наділена таким же обсягом прав, що й обвинувачений.

Дисертантка слушно розмежовує поняття «рівноправність сторін» та «рівність сторін», вдаючись до аналізу доктринальних підходів та позицій ЄСПЛ з цього приводу (с. 95-103).

Також вона має рацію, що сторони кримінального провадження беруть участь у реалізації усіх елементів кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції (с. 110).

У контексті висвітлення проблематики ***інших учасників кримінального провадження як суб'єктів доказування в судовому провадженні у першій інстанції*** здобувачка у ***підрозділі 2.4.*** розглядає потерпілого як суб'єкта доказування у судовому провадженні в суді першої інстанції. Вона вважає участь потерпілого (як і його представника та законного представника) у процесі доказування триалістичною. Насамперед, потерпілий може бути віднесений до кола суб'єктів, що складають сторону обвинувачення, але лише у чітко визначених кримінальним процесуальним законом випадках. Законодавець у разі набуття потерпілим статусу приватного обвинувача покладає на нього тягар доказування. Окрім того, потерпілий може брати участь в судовому провадженні в суді першої інстанції як самостійний суб'єкт, незалежно від сторони обвинувачення. Відповідно, його правова позиція, далеко не завжди співпадає з позицією сторони обвинувачення. Насамкінець, потерпілий у кримінальному провадженні в суді першої інстанції може набути статусу цивільного позивача (с. 116-121).

З приводу останнього формулювання, офіційний опонент вважає доцільним зазначити, що той факт, що потерпілий вправі подати цивільний позов, не означає набуття ним статусу цивільного позивача. Процесуальний статус потерпілого ширший, аніж процесуальний статус цивільного позивача. Тому участь цивільного позивача в доказуванні у кримінальному провадженні значно обмеженіша, а можливості істотно скромніші у порівнянні з потерпілим.

На завершення цього підрозділу, авторка формулює особливості участі інших учасників кримінального провадження у процесі доказування в суді першої інстанції: 1) вони мають у кримінальному провадженні обмежені

процесуальні інтереси (пов’язані з можливістю відшкодування завданої шкоди, задоволення або відмови у задоволенні цивільного позову, задоволення або відмови у задоволенні клопотання про арешт майна, застосування заходів кримінально-правового характеру); 2) їхня участь у доказуванні не є обов’язковою, а здійснення судового розгляду за їх відсутності допускається кримінальним процесуальним законом; 3) на них не покладається обов’язок доказування обставин кримінального провадження, проте процесуальні інтереси, які ними переслідуються, спонукають їх брати участь у процесі доказування (покладають фактичний тягар доказування окремих обставин) (с. 126).

У **розділі 3 «Кримінальне процесуальне доказування на окремих стадіях та етапах судового провадження у першій інстанції»** акцентовано увагу на особливостях прояву виокремлених здобувачкою елементів процесу доказування у стадіях підготовчого провадження та судового розгляду кримінального провадження.

Зокрема у ***підрозділі 3.1. «Кримінальне процесуальне доказування на стадії підготовчого провадження в суді першої інстанції»*** дисертантка звертає увагу на обмежений характер доказування у стадії підготовчого провадження (с. 131). Справді, у цій стадії збирання доказів не допускається, дослідження доказів не проводиться, а оцінці підлягають висновки органів досудового розслідування, викладені у процесуальних документах та додатках до них. З огляду на те, що прокурор скеровує до суду лише підсумковий документ досудового розслідування, а не усі матеріали кримінального провадження, то у стадії підготовчого провадження не вирішується наперед питання про винуватість обвинуваченого. Однак сказане не стосується затвердження обвинувальним вироком угоди про примирення чи про визнання винуватості у цій стадії.

Здобувачка полемізує з дослідниками щодо позитивів і негативів законодавчої заборони направлення прокурором до суду матеріалів кримінального провадження (с. 131-137).

З позиції офіційного опонента, така заборона позбавляє впливу на суд фактичних даних, зібраних стороною обвинувачення під час досудового розслідування, гарантує реалізацію засади безпосередності дослідження доказів, створює рівні умови для сторін кримінального провадження, спряючи реалізації засади змагальності. З іншого боку, за такого правового регулювання суд ухвалює рішення в умовах дефіциту інформації, що позначається на видах його рішень у цій стадії кримінального провадження.

Однак з цього правила є винятки.

Перший з них пов'язаний із спрощеним судовим провадженням щодо кримінальних проступків. Так, згідно з п. 3 ч. 3 ст. 302 КПК України до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

Другий виняток зумовлений кримінальним провадженням на підставі угод. Відповідно до ч. 6 ст. 477 КПК України для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребовувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судове засідання осіб та опитувати їх. Такі способи перевірки обставин, що мають значення для оцінки відповідності угоди вимогам закону, заслуговують критичної оцінки. Крім того, оскільки згідно з п. 6 ч. 7 цієї ж статті КПК України суд відмовляє у затвердженні угоди, якщо відсутні фактичні підстави для визнання винуватості, то ухвалення такого рішення передбачає необхідність дослідження ним доказів. Звідси прокурор має забезпечити надання суду доказів на підтвердження наявності фактичних підстав для визнання обвинуваченим вини та законності укладеної угоди, а суд змушений відступити від вимог КПК України і ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування.

Третій виняток пов'язаний з розглядом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Відповідно ч. 4 ст. 288 КПК України у разі

встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд своєю ухвалою відмовляє у його задоволенні та повертає клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку або продовжує судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду. Оцінка обґрунтованості такого клопотання прокурора передбачає необхідність дослідження доказів, якими воно обґрунтовується, а також встановлення підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Проте для вирішення такого питання в підготовчому судовому засіданні КПК України не передбачає дослідження доказів, що становить проблему для правозастосування.

У зв'язку з цим, здобувачка пропонує надати сторонам та іншим учасникам підготовчого провадження право подати суду матеріали досудового розслідування, речі та документи в частині, що стосується рішень, які можуть бути ухвалені судом відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК України, а суду – право витребовувати такі матеріали, якщо це необхідно для обґрунтування згаданих рішень (с. 145).

Варто прислухатися до здобувачки, що під час розгляду у підготовчому засіданні клопотання сторони кримінального провадження про обрання, зміну, продовження або скасування запобіжного заходу відбувається повноцінний процес доказування, однак лише у межах розглядуваного питання (с. 140).

Також авторка має рацію, що процес доказування під час розгляду угод у підготовчому провадженні не пов'язаний із безпосереднім дослідженням доказів в судовому засіданні (с. 143).

Підрозділ 3.2. Кримінальне процесуальне доказування на стадії судового розгляду в суді першої інстанції охоплює три пункти.

У першому з них – ***3.2.1. «Процес доказування на етапі дослідження доказів»*** здобувачка справедливо зазначає, що важко погодитись із використанням в сучасних наукових дослідженнях терміну «судове слідство», оскільки слідство асоціюється зі стадією досудового розслідування (однією з форм якого є саме досудове слідство) і відображає переважно пошуковий

характер процесуальної діяльності. Суд же слідство (розслідування) не проводить, як правило, не відшуковує нових доказів, а працює із тими доказами, які подані учасниками судового провадження (с. 149).

Утім дисертантка критично сприймає й термін «з'ясування обставин кримінального провадження й перевірка їх доказами», зазначаючи, що встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, є метою усього кримінального процесуального доказування (ч. 2 ст. 91 КПК України) і здійснюється, у тому числі, й на етапі судових дебатів, коли учасники судового провадження, інтерпретуючи докази, висловлюють власне бачення цих обставин, а також остаточно під час ухвалення в нарадчій кімнаті судового рішення. У результаті пропонує назвати цей етап судового розгляду дослідженням доказів (с. 149-150).

Офіційний опонент вважає доречним зазначити, що відмова законодавця від використання поняття «судове слідство» та вживання іншого терміну – «з'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами» пояснюється кількома причинами: 1) посиленням змагальних начал у кримінальному провадженні, що нівелює кілька постулатів розшукної моделі кримінального процесу, згідно з якою а) судове слідство фактично розглядається як доповнення досудового розслідування б) воно є засобом задоволення потреб органів досудового розслідування та прокурора, спрямованих на притягнення особи до кримінальної відповідальності в) така частина судового розгляду не передбачає перехресного допиту; 2) зміною концепції формування доказів у кримінальному проваджені – зібрані сторонами під час досудового розслідування матеріали стають доказами після їх перевірки за допомогою процесуальних дій, що проводяться в судовому засіданні. Тож змінився акцент з форми діяльності – судового слідства на її зміст – з'ясування обставин кримінального провадження та перевірку їх доказами.

З'ясування обставин кримінального провадження та перевірка їх доказами – це основний (центральний) етап судового розгляду, в якому відбувається дослідження судом за участю учасників судового провадження обставин

кримінального провадження, перевірка, оцінка, а у випадках передбачених законом, – і збирання доказів, необхідних для правильного його вирішення.

Розмірковуючи над системою процесуальних дій, спрямованих на дослідження доказів, здобувачка звертає увагу на відсутність у кримінальній процесуальній доктрині єдиного підходу до назви таких процесуальних дій. Одні вчені їх називають судовими, другі – слідчо-судовими, треті – судово-слідчими. Сама ж дисертантка іменує їх «дослідницькими судовими діями», очевидно, від назви пропонованого нею етапу судового розгляду – дослідження доказів (с. 160-161). Проте у роботі вживається значно краще поняття – «процесуальні дії пізнавальної спрямованості» (с. 161).

У ***пункті 3.2.2. «Особливості доказування на етапі судових дебатів»*** авторка стверджує, що на етапі судових дебатів чітко простежується одна із сторін кримінального процесуального доказування – обґрунтовуюча, суть якої проявляється у висуненні певних положень (тез) і наведенні аргументів (незаперечних фактичних даних) для їх обґрунтування, переконанні інших суб'єктів у правильності, істинності цих положень (с. 165-166).

На завершення, у ***пункті 3.2.3. «Використання доказів на етапі ухвалення судового рішення»*** зазначено, що метою використання доказів є обґрунтування судових рішень, в яких суд, оцінюючи правові позиції сторін та інших суб'єктів доказування, викладає власну правову позицію, яка стає обов'язковою після набуття судовим рішенням законної сили (с. 176).

Тож предмет дослідження розкритий С.О. Даньковою загалом всебічно і повно, поданий у вигляді авторської наукової концепції, а цінність рукопису полягає у тому, що у ньому розглянута значна кількість проблем, пов'язаних із кримінальним процесуальним доказуванням в суді першої інстанції, та сформульовані науково-обґрунтовані й практично затребувані рекомендації щодо їх вирішення. Мета дисертаційного дослідження досягнута, а виокремлені його завдання – виконані.

Апробація результатів дисертації здійснена на належних якісному та кількісному рівнях. Вивчення публікацій та порівняння їх зі змістом дисертації

дає можливість стверджувати про повноту викладу у статтях і тезах результатів дослідження.

Текстових запозичень у дисертації без посилання на джерело, **інших проявів академічної недоброчесності у роботі не виявлено**.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених нормативних вимог, передбачених наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, написана грамотною українською мовою, характерною для наукових досліджень.

Позитивні риси дисертації Данькової Світлани Олександрівни, зрозуміло, не виключають творчої дискусії або незгоди з окремими її положеннями. До них, на думку офіційного опонента, варто віднести такі.

1. Насамперед, привертає увагу назва розділу 3 «Кримінальне процесуальне доказування на окремих стадіях та етапах судового провадження у першій інстанції», з якої виникає низка запитань. Що дисертантка розуміє під етапом судового провадження у першій інстанції: відповідну стадію кримінального провадження, частину стадії, і одне, і друге? Яке співвідношення кримінального процесуального провадження та стадії кримінального провадження?

2. Здобувачка виокремлює два розуміння доказування, одним з яких є пізнавально-практична діяльність зі збирання, перевірки та оцінки доказів (с. 33). Офіційний опонент вважає необхідним з'ясувати, як це корелюється зі структурою доказування в суді першої інстанції, яку виокремлює авторка – формування доказів, дослідження доказів, оцінка доказів та використання доказів (с. 35-40)? Чи має місце збирання та перевірка доказів під час судового провадження в суді першої інстанції? Як співвідносяться перевірка доказів з їх дослідженням, оскільки на с. 88 такі категорії вживаються як самостійні?

3. На с. 78 дисертантка викладає власне бачення механізму формування доказів з боку суду – здійснення ним як суб'єктом доказування процесуальної трансформації певних чуттєвих образів та матеріальних об'єктів у засоби доказування у кримінальному провадженні. Для оцінки такого визначення

офіційному опоненту важливо зрозуміти, який зміст вкладає авторка в іншу використану у цьому ж визначенні категорію теорії доказів – «засоби доказування»?

4. Аби сторони кримінального провадження були обізнані із тим, які докази планує використовувати їх процесуальний опонент під час доказування в судовому розгляді, дисертантка вважає, що варто було б перенести на стадію підготовчого провадження процедуру визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню. Ідея полягає у тому, щоб уже під час підготовчого судового засідання сторони кримінального провадження задекларували, які докази потрібно дослідити під час судового розгляду (с. 145).

На думку офіційного опонента, визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, у стадії підготовчого провадження передчасне. Це не відповідає завданням підготовчого провадження. Доведеться повністю змінювати його концепцію. У цій стадії відсутні необхідні для цього процесуальні засоби. Здійснити це не видається можливим без перевірки наявності процесуальних передумов, необхідних для розгляду кримінального провадження в судовому засіданні, забезпеченні можливості для дослідження в суді доказів без будь-яких затримок. А такі передумови з'ясовуються у підготовчому етапі судового розгляду. Насамкінець, визначення обсягу доказів ще до проведення низки дій, пов'язаних з початком з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами (оголошення прокурором підсумкового документа досудового розслідування, встановлення особи обвинуваченого, роз'яснення йому суті обвинувачення, вступні промови), позбавлене логіки.

Однак висловлені офіційним опонентом зауваження носять дискусійний характер, хоча й потребують додаткової аргументації авторки та, зрозуміло, не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації і, як на нас, складуть підґрунтя для наукової дискусії під час захисту здобувачкою свого дослідження. Було б дивним очікування у такому актуальному і важливому для кримінальної процесуальної доктрини, правового регулювання і правозастосування

дослідженні наявності лише безспірних наукових положень, висновків та їх обґрунтування.

Висновки:

1. Дисертація Данькової Світлани Олександрівни «Кримінальне процесуальне доказування в судовому провадженні у першій інстанції», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку кримінальної процесуальної доктрини та правозастосовної практики.

2. Зміст дисертації С.О. Данькової відповідає заявленій спеціальності 081 «Право».

3. Дисертація С.О. Данькової виконана і оформлена у відповідності до вимог, передбачених постановою «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами) та наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

4. Здобувачка Данькова Світлана Олександрівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
завідувач кафедри кримінального
процесу і криміналістики
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
доктор юридичних наук, професор **Назар Бобечко**